

Kønskamp i den islamistiske lejr i Tyrkiet

Mehmet Ümit Necef

Før valget i Tyrkiet den 12. juni sidste år startede en gruppe islamistiske kvindesagsforkæmpere en kampagne med sloganet "Ingen kandidater med tørklæde, ingen stemmer". Dette gav anledning til en hed debat indenfor den islamistiske lejr om kvinders position i samfundet.

For mange danskere er udtrykket "islamiske feminister" en himmelråbende selvmodsigelse, men der er alligevel sådanne i Tyrkiet, og de kæmper en brav kamp imod mandlig dominans, ikke mindst i dens islamistiske udformning (Cengiz 2010). Mange af disse kvinder har faste klummer i diverse aviser og gæster ofte både islamistisk orienterede og mainstream tv-kanaler. Efter mange års større eller mindre diskussioner, kom de islamiske feminister og traditionelle islamistiske mænd i en frontal kamp med hinanden i forsommeren sidste år.

Anledningen var, at en gruppe islamistiske kvindesagsforkæmpere før parlamentsvalget den 12. juni sidst år startede en kampagne med sloganet "Ingen kandidater med tørklæde, ingen stemmer".¹ Hensigten var at presse alle partier, ikke mindst det moderat muslimske regeringspartiet AKP, til at opstille tørklæde bærende kandidater.

Forbavsende nok kom den voldsomste kritik fra en af Tyrkiets mest fremtrædende islamistiske intellektuelle, Ali Bulac (Zaman, 2. og 4.4.2011).² Han beskyldte ligefrem de kvinder, der stod bag kampagnen, for at være "håndlangere for den dybe stat". "Den dybe stat" betyder i tyrkisk politisk terminologi det ultranationalistiske og ultrasekulære netværk i det tyrkiske militær og andre dele af de sikkerhedsstyrker, som påstås at stå bag en række kupplaner imod AKP-regeringen og mord på kurdiske politikere og ikke-muslimske intellektuelle. Det er en af de voldsomste beskyldninger, man kan rette mod nogen i både de islamistiske og liberaldemokratiske miljøer i dagens Tyrkiet.

Liberal islamist

Ali Bulac (f. 1951) er uddannet sociolog og skriver klummer i det ellers moderate muslimske dagblad Zaman og gæster ofte diverse tv-kanaler, hvor han kommenterer politiske, kulturelle og sociale udviklinger i Tyrkiet. Siden 1970'erne har han skrevet mange bøger og betragtes som en af de mest indflydelsesrige islamistiske intellektuelle i landet (Kurzman 1998: 169; Meeker 1991: 197-198). Hans teologiske og politiske fundament, "liberal islam", går kort fortalt ude på, at islam er liberal i sig selv, hvis man fortolker Koranen og traditionerne fra profeten Muhammed (hadith'erne) korrekt. Derfor er hans bøger, artikler og klummer spækket med henvisninger til vers i Koranen og til hadith'erne, hvilket nogle gange gør læsningen af hans tekster lidt tung og verdensfjern (se f.eks. Bulac 2010).

¹ <http://basortuluadayyoksaoydayok.wordpress.com>

² For Bulacs artikler se på litteraturlisten.

Kommer vi tilbage til de islamiske feminister: Bulacs angreb på dem forblev ikke upåttalt.³ I modsætning til hans udokumenterede og mærkværdige påstand om konspiratorisk samarbejde med de ultrasekulære og – nationalistiske kredse, forsvarede kvinderne, der stod bag kampagnen, sig med en række fornuftige og veldokumenterede argumenter (Karaca 2011). Troede man, at de straks ville lade sig kue og holde mund, fordi en af landets mest fremtrædende islamister angreb dem, tog man fejl. De fremførte, at kvinder med tørklæde som alle andre borgere havde en selvfølgelig ret til at stille op til valg og at komme ind i parlamentet, såfremt de fik tilstrækkeligt mange stemmer. De mindede Bulac om, at de i mange år selv har kæmpet for demokrati og islams sag, og at Bulac har faktisk støttet dem i deres kamp for at bære tørklæde i den offentlige sfære såsom på universitetscampusser. Derfor, hævdede de, var det absurd pludseligt at beskyldte dem for "at rende ærinder for den dybe stat", når de ønskede at stille op til parlamentsvalg. De understregede, at deres hensigt ikke var at splitte AKP's stemmer, men blot at presse ikke kun AKP men også andre partier til at opstille kandidater med tørklæde. Desuden påpegede de, at der ingen grund var til at opføre sig paranoid overfor "den dybe stat", da militærets og det civile bureaukratis magt siden AKP kom til magten i 2002 var trængt noget tilbage. De rettede også en generel kritik imod den tyrkiske politiske kultur, hvori konspirationsteorier spiller en væsentlig rolle, og hvor man alt for ofte tillader sig at påhæfte ens modstandere ord så som "forræder" eller "håndlanger" for indre eller ydre kræfter.

På trods af kvindernes protester var skaden sket, og Bulacs angreb havde opnået sit formål: De muslimske kvinder var presset til at gå i forsvarsposition, blev nødt til at bruge tid og energi til at forklare sig – ikke overfor de ultrasekulære, men overfor "deres egne". En debat med de ultrasekulære, som betragter tørklæder i parlamentet som en skændsel, kunne ellers have skabt medieinteresse omkring kampagnen. Yderligere kunne man måske have overtalt AKP, som ikke turde, til at opstille i det mindste én kvinde med tørklæde som kandidat. AKPs bekymring, som Bulac i fuld kraft udnyttede og tilskyndede til, var ikke helt grundløs: Da Merve Kavakci fra Dydspartiet, som AKPs nuværende ledere stammer fra, den 2. maj 1999 havde forsøgt at komme ind i parlamentet med sit tørklæde, var hun blevet mødt med hysteriske udråb fra de ultrasekulære politikere og var blevet ført ud bygningen. Da Forfatningsdomstolen i 2002 lukkede Dydspartiet for "antisekulære aktiviteter", henviste man som argument blandt andet til Kavakci-episoden (Necef 2011: 174).

³ Se f.eks. "Åben invitation til Ali Bulac" på gruppens hjemmeside.

<http://basortuluadayyoksaoydayok.wordpress.com/ali-bulaca-acik-davet/>

Intellektuel inkonsistens

Umiddelbart virker det som om Ali Bulac mest var bekymret over en eventuel opsplitning af AKPs stemmer, og en ny Kavakci-sag, som ville blive brugt imod AKP, men der er flere omstændigheder, der tyder på, at Bulacs grove og uhørte overfald blot var en udladning af hans dybtliggende irritation over politisk, økonomisk og socialt aktive kvinder.

I den efterfølgende debat, der bølgede frem og tilbage mellem de kvindelige islamistiske intellektuelle og skribenter og Ali Bulac og hans ligesindede, lykkedes det kvinderne at dokumentere, at Bulac siden 1990'erne ikke havde holdt sig tilbage fra at angribe AKP sågar i alliance med de selvsamme ultrasekularister, som han nu fremførte som den egentlig hjerne bag "kandidater med tørklæde"-kampagnen. En af landets mest markante islamistiske kvindeforkæmpere, Hilal Kaplan, dokumenterede overbevisende i en artikel Bulacs zigzagkurs mellem de ultrasekulære og AKP, hans forsøg på at danne alliance med de første imod AKP i 1990'erne, og hun kritiserede ham for "intellektuel inkonsistens" (Kaplan 2011).

Endnu vigtigere: Ali Bulac og andre traditionelt tænkende islamistiske mænds kvababelser over politisk og socialt aktive kvinder ligger i virkeligheden langt dybere og langt tidligere end det uhørt grove angreb sidst forsommer på kvinder, hvis synd blot bestod i at etablere en gruppe for at få partierne til at opstille kandidater med tørklæde. Problemet for disse mænd er, at der i 1980'erne og 1990'erne opstod der en ny type islamistiske kvinder: Religiøse kvinder, der kender deres Koran og hadither og som går med tørklæde og er tækkeligt (læs islamisk) klædt, som uddanner sig (typisk til jurister, politologer, sociologer og læger) og som desuden er aktive i politik (Albayrak 2008). De deltager i demonstrationer, møder og paneldebatter – eksempelvis om deres ret til at bære tørklæde på højere uddannelsesinstitutioner. Mange har fortalt, at det har været en øjneåbner for dem, at de i kampen for at bære tørklæde i det offentlige rum fik støtte fra liberaldemokratiske og feministiske kvinder (uden tørklæde) og mænd, der ellers ikke specielt var særlig religiøse.

Allerede i 1990'erne har de allerfleste mandlige intellektuelle og journalister fremført, at en kvindes egentlig plads er hjemmet, hvor hun skulle passe børn og være en god hustru (Cinar 2005: 76). De har givet udtryk for deres utilfredshed med, at mange religiøse kvinder vælger at få et udearbejde og være aktive i sociale og politiske aktiviteter.

Irritationen, der går dybere

Efter polemikken om de islamistiske kvinders kampagne for parlamentsmedlemmer med tørklæde havde lagt sig, skrev Bulac i løbet af december sidste år en række artikler, hvori han gav udtryk for sin irritation over kvinders aktive

rolle i den offentlige sfære (se f.eks. Zaman, 3., 8., 10. og 26. december 2011)⁴. Han kritiserede bestræbelserne på at reformere kvinders traditionelle position på to områder. Det første var arbejdsmarkedet. Han listede en række tiltag fra regeringens side, som sigter på at hjælpe kvinder til at komme på arbejdsmarkedet og ironiserede over dem: Arbejdsministeriet har påbegyndt et projekt med titlen "Deres taxachauffør er en kvinde" ("Det vil sige", bemærker Bulac, "kvinder skal også køre taxa om natten lige som mænd!"); ministeriet starter også et projekt for at gøre det attraktivt for kvinder at køre store lastbiler; et andet ministeriel projekt handler om at uddanne kvinder som malere ("Kvindelige malere skal kunne kontaktes online via internet" fniser Bulac); kvinder skal uddannes til at klippe hår på og barbere mænd ("Det vil sige kvinder skal røre ved fremmede mænd"); andelen af kvinder blandt folk, der finder et arbejde ved hjælp af ISKUR (Tyrkiets job-center), skal i løbet af tre år stige til en tredjedel. I sit forsøg på at forklare sig med en morsom metafor skrev Bulac: "Kvinder, som er kommet på arbejdsmarkedet, er lige som tandpasta, som er presset ud af tuben. Kommer de ud, kan man ikke presse dem tilbage". Er det ikke et udsagn, som enhver dansk feminist vil nikke genkendende til?

Udover at kritisere udarbejdende kvinder for at "forsømme hjemlige pligter" og "forlade deres traditionelle opgaver", påstod, han at hovedgrunden for mandlig arbejdsløshed i Tyrkiet var kvinders udearbejde. "EU og Verdensbanken er naturligvis glade for denne udvikling" skriver Bulac bittert, og fremfører, at regeringen gennemfører disse tiltag også for at takkes EU og Verdensbanken, en omstændighed som tydeligt gør hans irritation større.

Kvinders placering i moskeerne

Moskeerne er det andet område, hvor Bulac iagttager en stigende og dybt upassende kvindelige synlighed. Han har iagttaget, at kvinderne i det sidste årti er begyndt at gå alt for ofte i moskeen for at bede eller for at møde andre kvinder, og har fremført, at der ikke var hjemmel hverken i Koranen eller i haditherne om, at kvinder skulle bede i moskeen. De kunne jo lige så godt udføre deres religiøse pligter derhjemme.

Bulac angreb en række forslag til at forbedre kvinders position i moskeerne. Reformforslagene består af to dele: Den ene handler om at give kvinder større rum i moskeerne. Den anden er mere radikal, og forfægter at kvinder og mænd kan stå side om side, når man udfører bederitualerne.

Bulacs måde at argumentere for sine synspunkter er typisk for hans overordnede udgangspunkt, "liberal islam", dvs. påstanden om, at islam er liberal i sig selv og behøver ikke at blive reformeret i forhold til nutiden. Da Istanbuls

⁴ For en liste over Bulacs artikler se litteraturlisten.

reformvenlige vicemufti, Kadriye Erdemli, foreslog at kvinder skulle have mere plads i moskeerne, bombarderede han hende med Koran- og hadithcitater og spurgte: "Mener De virkelig, at det traditionelle forhold mellem moskeen og kvinden, som er en vigtig del af de islamiske traditioner, siden profeten Muhammeds (fred være med ham) tid er fejlkonstrueret, og at kvinder på grund af denne fejlagtige praksis er holdt udenfor moskeen?" (*Zaman*, 3.12.2011). Det, der havde affødt Bulacs teologiske bandbule, var Erdemlis fromme ønske om at gøre moskeerne mere attraktive for kvinder: "Kvinder bør have lige så meget ret i at bede i moskeerne som mænd. Indtil nu er kvinder med henvisning til forskellige begrundelser holdt væk fra moskeerne".⁵

Mange reformorienterede muslimer, både mænd og kvinder, har i mange år fremført, at kvinders position i moskeernes rum ødelægger islams image og holder kvinderne væk (Talikan 2011; Cengiz 2010). Man kan kun give dem ret: Besøger man en moske kan man ikke undgå lægge mærke til, at arealet, som er tildelt kvinderne, er meget begrænset. Kontrasten mellem henholdsvis det mandlige og det kvindelige rum bliver specielt iøjnefaldende i de store og flotte moskeer i Istanbul: Mænd beder for sig i et grandios rum under en enorm kuppel, og kvinder beder for sig i en afskærmet og tilbagetrukket område, der udgør en brøkdel af det store areal.

Vestens håndlangere

Bulacs overdrevne angreb på islamistiske kvinders forsøg på at få valgt kvinder med tørklæde ind i parlamentet er blot toppen af isbjerget. Politisk-, økonomisk- og socialt aktive kvinder repræsenterer for ham en udvikling, som han ikke bryder sig om. Han fremfører, at "da den muslimske verden og Vesten stod ansigt til ansigt uden for det militære sfære, var et af de første emner, der kom på dagsordenen, kvinder og deres kroppe". Kampen over kvindens krop fortsætter den dag i dag, og Vesten "instrumentaliserer" kvindeproblematikken i sine bestræbelser på at sekularisere de ikke-vestlige samfund og for at dominere dem, hævder Bulac. I denne sammenhæng opfører ikke kun de sekulære og liberaldemokraterne, men også islamistiske kvinder sig som "Vestens håndlangere". Forskellen mellem på den ene side demokraterne og islamiske feminister og på den anden side de autoritære sekularister, som gerne vil bruge statsmagten for at civilisere den religiøse befolkning, er at de første blot er mere "raffinerede og sofistikerede".

Det vigtigste aspekt ved det tyrkiske samfund, som de dogmatiske islamister som Bulac, der udelukker nye udlægninger af Koranen eller haditherne, lukker

⁵ Se Erdemlis hjemmeside: <http://www.istanbulmuftulugu.gov.tr/muftulugumuz/istanbul-muftu-yardimcilari/kadriye-avci-erdemli.html>

øjnene for, er at religiøsiteten forandrer sig (Mahcupyan 2011). De fejllæser forandringerne ved folks måde at udleve deres religiøsitet på som islams forsvinden: Enten er man muslim på en bestemt måde, eller også er man på vej ud af islam. Man kan ikke undgå at lægge mærke til det noget totalitære ved denne tankegang: Enten er du religiøs på den måde, som jeg synes er den rigtige, eller også er du slet ikke troende. En fundamental læresætning i religionssociologi er ellers, at en religion ikke kan bestemme over den enkelte troende, men at den religiøse kan forandre religionen.

De islamistiske kvinders valgkampagne lykkedes ikke: Ingen af partierne turde eller ville opstille en kvinde med tørklæde. Der er i dag ingen med tørklæde blandt de 78 kvinder, der sidder i parlamentet. Men på trods af nederlaget lykkedes det kvinderne at sætte kønskampen på dagsorden i den islamistiske lejr. Det synes som om, det denne gang ikke vil lykkes Aladdin at tvinge den kvindelige djinn tilbage ind i lampen.

Kilder

- Albayrak, Özlem: Islamci feminist! *Yeni Safak*, 15.03.2008.
- Bulaç, Ali: *Islam ve Demokrasi*. Istanbul: Beyan yayinlari, 2010.
- Bulaç, Ali: Basörtülü aday. *Zaman*, 2.4.2011.
- Bulaç, Ali: Yine basortülü aday. *Zaman*, 4.4.2011.
- Bulaç, Ali: Ev'den camiye! *Zaman*, 3.12.2011.
- Bulaç, Ali: Seferberlik, *Zaman*, 8.12.2011.
- Bulaç, Ali: Fakihlere ve dindarlara sorular. *Zaman*, 10.12.2011.
- Bulaç, Ali: Kadın pergel gibi! *Zaman*, 12.12.2011.
- Bulaç, Ali: Sorunun baska boyutu. *Zaman*, 15.12.2011.
- Bulaç, Ali: Din, gelenek ve modernlik. *Zaman*, 19.12.2011.
- Bulaç, Ali: Toplumsal cinsiyet. *Zaman*, 26.12.2011.
- Cengiz, Orhan Kemal: Headscarf ban and Islamist feminists. *Today's Zaman*, 26.10.2010.
- Çınar, Alev 2005: *Modernity, Islam, and Secularism in Turkey: Bodies, Places, and Time*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Kaplan, Hilal: Ali Bulac ve entellektüel tutarlılık. *Yeni Safak*, 23.10.2011.
- Karaca, Nihal Bengisu: Ali Bulac kadınlari eve postalamaya calisiyor! *Haber Türk*, 4.8.2011.
- Karaca, Nihal Bengisu: Derin devletler, sig ithamlar. *Haber Türk*, 12.10.2011.
- Kurzman, Charles 1998: *Liberal Islam*. Oxford: Oxford University Press.
- Mahcupyan, Etyen: Dostumun bana ihtiyaci olmus. *Zaman*, 11.12.2011.
- Meeker, Michael E.: *The New Muslim Intellectuals in the Republic of Turkey*. In: Tapper, Richard 1991: *Islam in Modern Turkey*. London: I.B.Tauris.

Necef, Mehmet Ümit: Tørklædet i Tyrkiet. In: Degn, Inge & Søholm, Kirsten Molly 2011 (eds.): *Tørklædet som tegn*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
Tatlican, Isa: Musluman kadinin yeri evi midir? *Milat*, 27.12.2011.

Hjemmesider

<http://basortuluadayyoksaoydayok.wordpress.com/ali-bulaca-acik-davet/>

<http://www.istanbulmuftulugu.gov.tr/muftulugumuz/istanbul-muftu-yardimcilari/kadriye-avci-erdemli.html>